

סולם ההצטיינות

הצטיינות היא מילה יפה. רבים רוצים להתקשט בה, לגייס אותה לצידם. אבל ההצטיינות האמיתית היא לא רק מילה יפה, היא גם רעיון מורכב, אתגר אמיתי. ההצטיינות האמיתית היא לא קישוט. ההצטיינות האמיתית לא מתגייסת בקלות.

ההצטיינות היא סולם. בסולם ההצטיינות אפשר לראות חמישה שלבים. כולם שלבים של הצטיינות, אבל רק העליון הוא שלב ההצטיינות האמיתית.

בשלב הראשון: הצטיינות התפתחותית.

לדוגמה: התינוק מתפתח, הישגיו מתקדמים. שלשום הוא ידע להגיד רק "אבא" וגם את זה הוא עשה גם נוכח אבא וגם נוכח אמא. אתמול הוא ידע לחרוז רק כמה מילים זו לזו. היום הוא מדבר מצוין. מצטיין בדיבור.

כך התינוק, כך הילדה, כך התלמיד, כך הסטודנטית, כך החייל, כך המפקד. ההצטיינות האישית היא הצטיינות האדם היום. לעומת הישגיו הקודמים. ההצטיינות האישית היא שלב בסולם: טוב להתפתח, מהר, גבוה, רחוק. אבל היא רק שלב ראשון. ההשוואה בין האדם היום לבין האדם אתמול היא לא העיקר.

בשלב השני: הצטיינות השוואתית.

לדוגמה: תחרות, בין יחידים, בין קבוצות, בין מפעלים, בספורט, בחינוך, בשוק. הרץ המצטיין באולימפיאדה הוא הרץ שהגיע למקום הראשון, מהר יותר מיריביו. הקבוצה המצטיינת היא הקבוצה שקיבלה את הפרס, בתחרות, כי היא טובה מחברותיה. המפעל המצטיין הוא המפעל שהגיע להישג הכלכלי הטוב ביותר, בין מתחריו. ההצטיינות השוואתית היא שלב בסולם. יש ערך למקום הראשון בתחרות חיובית. אבל היא גם מסוכנת: מנהג המקום הוא להגביה את הקומה על ידי השפלת הזולת: בזלזול, בהתנשאות ריקה, בתעמולה שלילית. ומכל מקום, היא רק שלב שני. ההשוואה בין האדם לבין זולתו היא לא העיקר.

בשלב השלישי: הצטיינות יכולתית (על פי היכולת).

לדוגמה: אדם ממלא תפקיד, במקצוע, בארגון. מדי פעם, בעיה חדשה. כל כמה זמן, משימה מסוג חדש. לעיתים מזומנות, תפקיד חדש. המסלול השגרתי מלא בעיות, המסלול המיוחד מלא מכשולים. כל מסלול מחייב את ההולך בו לגלות את יכולתו, יותר ויותר, להתקרב אל גבול היכולת, לעיתים, למצות את היכולת. ההצטיינות היכולתית נמדדת באמת המידה של מיצוי היכולת. ככל שאדם קרוב יותר לקצה גבול יכולתו, כך הוא יציב יותר על שלב זה בסולם. ההצטיינות היכולתית היא שלב בסולם ההצטיינות. מי שגם התפתח כראוי, גם השיג יותר מחבריו וגם התקרב יותר למיצוי יכולתו, אכן ראוי לציון. אבל גם ההצטיינות היכולתית אינה ראש הסולם. יש יכולת ויש יכולת.

בשלב הרביעי: הצטיינות מהותית.

כאן לא מדובר בהצטיינות יחסית, לא בהשוואה של הישגי האדם אל הישגיו בעבר, לא בהשוואה אל הישגי זולתו וגם לא בהשוואה לגבול יכולתו. כאן מדובר בהצטיינות מוחלטת, על פי הסטנדרטים האובייקטיביים של הפעילות, על פי הרף של הפעילות המקצועית, הארגונית, החברתית, התרבותית. (בימים אלה ראוי להדגיש: על פי הרף המקצועי, שהוא גם אתי, גם מוסרי, לא על פי הסף המשפטי. אנשים רבים מספור חושבים שהם בסדר גמור, מכיוון שעברו את המבחן המשפטי, הפלילי. טעות בידם. המבחן המשפטי הוא מבחן הסף. הם עוסקים בסף במקום לעסוק ברף).

תלמיד, מורה, מפקד, חוקרת, מהנדס, עובדת סוציאלית, תעשיין, מנהיג - כל אחד נתבע, כדי לעמוד במבחן ההצטיינות המהותית, להיות בעל הידע הנדרש, בעל המיומנות המובהקת, בעל ההבנה העמוקה, בעל הנאמנות המוחלטת לערכים ולנורמות של האתיקה הרלבנטית. זהו מבחן קשה לא רבים עומדים בו, אבל גם לא מעטים.

בשלב החמישי של הסולם: ההצטיינות הנעלה.

כדי להגיע את השלב הזה של הסולם, על האדם להיות לא רק בעל ההצטיינות המהותית, אלא גם בעל מידות, בעל שתי מידות במיוחד. אם הטבע או החינוך חננו את אופיו במידות הללו, טוב מאוד. אבל גם אם לאו עדיין ביכולתו לעצב את אופיו כך שגם שתי מידות אלה יתגלו בו. ראשונה היא מידת האומץ להצטיין. כיוון שההצטיינות המהותית דורשת נאמנות לסטנדרטים גבוהים של מקצועיות, של ידע ומיומנות, הבנה והשתכללות, וגם סטנדרטים גבוהים של אתיקה, אפילו לאדם המצטיין יכול להיות קשה להצטיין. הלעג של העצלות, הלחץ של הבינוניות, הציניות של השחיתות, כל אלה מכבידים על הדבקות בסטנדרטים הגבוהים של ההצטיינות. לא קל להיחשב "פרייר". לא פשוט להיחשב "מן האליטה". לא קל, לא פשוט, ובכל זאת טוב ויפה וראוי. חרף לעג או לחץ, קושי, סכנה או מצוקה, האדם האמיץ יודע לעשות את המעשה הנכון, מפני שהוא המעשה הנכון, מפני שהוא האדם האמיץ. ההצטיינות הנעלה דורשת את מידת האומץ להצטיין. והיא דורשת גם את מידת הצניעות. ההצטיינות הנעלה היא שלא על מנת לקבל פרס. ההצטיינות הנעלה היא כדי למלא כראוי את החובה הנעלה, חובתו של בעל ההצטיינות המהותית, לשרת בשורותיה של "האליטה המשרתת". אדם המעלה אינו זר להישגיו, אינו מתנכר להצטיינות שלו. אדם המעלה שמח בחלקו, בהצטיינות המהותית שיש בו. אדם המעלה שמח בחלקו וזה שכרו בכל עמלו. שכר מצווה מצווה. שכר הצטיינות הצטיינות.

על השלב העליון של סולם ההצטיינות, השלב החמישי, שלב ההצטיינות הנעלה, לא עומדים רבים. כל אחד מאתנו מכיר אחדים. כל אחד מאתנו מכיר אחדים שעמדו עליו, שהם אינם בינינו, אבל דמותם חיה בתוכנו, כשהיא ניצבת במרומי סולם ההצטיינות, על שלב אנשי המעלה, שלב ההצטיינות הנעלה.